

zato posledično tudi nacionalnosti, ohranjanja narodne zavesti in mednarodne politike. Ni pomembno, ali gre za tradicionalni, irski ples, ali za trenutno šport številka ena na svetu, nogomet, v vsakem primeru ima gibanje izredno močan vpliv na družbo kot celoto in na vsakega posameznika v njej. Gibalna aktivnost predstavlja prostor in možnost samouresničitve ter s tem prenašanja vrednot, stališč, navad, vzorcev obnašanja in ritualov, ki veljajo za določeno etično skupino. Na ta način šport skozi proces socializacije gradi posameznikovo nacionalno identiteto. Vpliv je enako močan, ali gre za udeleženca v gibalni aktivnosti ali pa za gledalca oziroma predanega navijača športnega dogodka.

Delo je napisano sistematično. Uporabljeni viri so navedeni pri vsakem poglavju posebej. Knjiga ima 253 strani, zaključujejo pa jo združeno pregledno stvarno in imensko kazalo.

Ocenjujemo, da je delo *"Sport, Dance and Embodied Identities"* nujno potrebno študijsko gradivo za vse študente, raziskovalce in visokošolski pedagoški kader na področjih antropologije, kineziologije in sociologije. Prinaša nam bogata spoznanja o vrednosti gibalne aktivnosti za človeka v današnji družbi, ki so pomembna za aplikacijo na strokovnih področjih šolstva, socialnega dela in medicine. Ker gre za trenutno najaktualnejša spoznanja na področju antropologije športa v Evropi je znanstvena monografija vsekakor nepogrešljiva za vsakogar, ki ga interesno privlači mlada veja socialne antropologije, to je antropologije športa.

Joca Zurc

Maja Sunčič (ur.): *DIALOGI O LJUBEZNI*.

Ljubljana, Institutum Studiorum Humanitatis –
Fakulteta za podiplomski humanistični študij,
Zbirka Dialogi z antiko, 2005, 307 str.

V zbirki Dialogi z antiko, ki jo izdaja Fakulteta za podiplomski humanistični študij (Institutum Studiorum Humanitatis), knjigi *Plutarhove ženske* sledi še knjiga *Dialogi o ljubezni*. Urednica dr. Maja Sunčič se je odločila za koncept soočanja in dialošnosti. Prvi del knjige zaznamujejo: dva prevoda s komentarji in z interpretativnimi študijami na temo Plutarhovega dialoga o ljubezni ter študija Maje Sunčič *Ljubezen je ironija*: Plutarh in odsotnost (za)ljubljene ženske. Drugi del knjige s svojimi razmišljanji popestrijo Nada Grošelj, Alenka Jovanovski in Vanesa Matajč.

Kako začeti razpravo o ljubezni, če je sam pojem zaradi pogoste uporabe in številnih zgodovinskih pomenov postal konglomerat, ki ga ni več mogoče razstaviti na posamezne dele. In kako priti do antičnega razu-

mevanja erosa, če ta beseda v vsakdanjem govoru služi kot magična beseda, da se tisti, ki jo izreka, zavije v vzvišeni plašč filozofije in snobizma, večinoma brez najmanjšega zavedanja o izvornem pomenu besede. In kako kritično razpravljati o ljubezni, ne da bi bili pri tem pristranski in angažirani, saj bi bili vsi radi ljubljene, so uvodna razmišljanja Maje Sunčič, ki je knjigo zasnovala in tudi prevedla Plutarhovo besedilo.

V Plutarhovem Dialogu o ljubezni: enost Ljubezni Sunčičeva pravi, da nas Plutarh, čigar spis *Dialog o ljubezni* tvori izhodišče razprav v tej knjigi, svari pred zavračanjem in posmehovanju ljubezni, čeprav se sam v razpravi o erosu nemalokrat skrije za ironijo.

Grki so o erosu v širokem pomenu ljubezni in točno določenem pomenu boga ljubezni imeli precej drugačno, če ne celo nasprotno, mnenje kot mi. Niso se toliko osredotočali le na potrebo, da bi bili ljubljene, ampak so bili zaljubljeni v ljubezen – navdih in navdušenje so črpali iz aktivnosti "ljubiti" v natančno opredeljenih kulturnih praksah, kako se moški (ne ženska!) obnaša, ko ljubi, in kaj pomeni pasivnost ljubezni "biti ljubljene". V gibljivem, letečem in aktivnem izražanju ljubezni so častili predvsem reprezentacije aktivnosti glagola "ljubiti" v čutnih in abstraktnih pomenih. Diskurzi ljubezni v drugih obdobjih, tudi v sodobnosti, se od grške predstave o erosu precej razlikujejo in pogosto z njo sploh nimajo nič skupnega razen imena, poudarja Maja Sunčič.

Dialogi o ljubezni so nadaljevanje *Plutarhoveh žensk* (2004), saj je osnovno težišče knjige prevod in komentar Plutarhovega spisa *Dialog o ljubezni* z interpretativno študijo.

Čeprav je izhodišče Plutarhov *Dialog o ljubezni*, se v knjigi ne razpravlja o ljubezni v splošnem niti o "grški ljubezni" ali ljubezni v antiki, ampak če in kako lahko antične, predvsem grške "vzorke" ljubezni beremo v Plutarhovem besedilu. Avtorice ljubezni ne opredeljujejo kot večne, nadčasovne in ahistorične, ampak jo obravnavajo kot kulturno-zgodovinski konstrukt. Iz te predpostavke izhajajo tudi štiri interpretativne študije, od katerih je prva posvečena analizi Plutarhovega nosilnega spisa *Dialog o ljubezni*, tri ostale pa različnim vidikom ljubezni v drugih časovnih obdobjih in služijo kot orodje za kontekstualizacijo Plutarhovega besedila oziroma poskušajo z njim "dialogizirati" o ljubezni vsaj na ravni koncepta, ne pa nujno tudi konteksta. *Dialog z antiko* pa je tudi ime zbirke s konceptom, s katerim poskuša bralce s pomočjo kulturno-zgodovinske kontekstualizacije peljati skozi primere in tako zavreči pogoste stereotipe o "večnosti" antike in antičnih spisov, ki izražajo najbolj "človeško", "univerzalno", "humano", "lepo" in "skupno vsem nam" ne glede na čas, prostor in kulturo.

Pri Plutarhu gre za vprašanje razlike med ljubeznijo do dečkov in ljubeznijo do žensk, medtem ko se sodobno nanaša na neke druge "pravosti ljubezni", saj se

dihotomija "prave" in "neprave" ljubezni danes opredeljuje na različne načine kot v antiki.

Ko Grki govorijo o erosu, ne mislijo tistega, kar si danes večina predstavlja pod tem pojmom. V klasičnem obdobju, ki je v marsičem paradigma antičnega erotičnega imaginarija ne glede na družbeno-politične in kulturne spremembe v daljšem obdobju, so eros enačili z ljubeznijo do dečkov. Danes si pod tem pojmom večina predstavlja koncept ljubezni, verjetno v precej "zafilozofiranem" pomenu, brez komponent seksualnosti, želje in užitka, kar je v antičnem obdobju spadalo v pomensko polje erosa. S tega vidika je že izhodiščno dojemanje o "grški ljubezni", ki pomeni v tej besedni zvezi ljubezen do dečkov ali pederastijo, izvirno napačno in velikokrat idealizirano. Idealizirano tako v antiki kot tudi kasneje vse do sodobnosti, vendar vsakič v drugačnem kontekstu. Pederastija, ki je ne smemo enačiti s sodobnim pojmom homoseksualnosti, tako tvori trdo jedro filozofskega diskurza o erosu, o ljubezni, polju, v katero v antični Grčiji ženske niso imele dostopa oziroma so bile v tem diskurzu povsem marginalizirane. Kako torej brati Plutarhov *Dialog o ljubezni*, ki v nasprotju s prevladujočo filozofsko tradicijo ženske nerotičnosti (po grškem, ne sodobnem razumevanju!) ljubezen do žensk izenači z ljubeznijo do dečkov ter na koncu zakonsko ljubezen opredeli kot večvredno od filozofske pederastične ter tako postulira idejo erotičnega prijateljstva v zakonski zvezi, temeljni celici filozofa. Eden izmed mogočih postopkov za interpretacijo marsikatero nenavadne in celo nezaslišane izpeljave v odnosu na splošno moralo in tudi na Plutarhov korpus je analiza ironije in retorike pretiravanja, ki močno zaznamuje *Dialog o ljubezni*.

Prevod, komentar in interpretativna študija Plutarhov *Dialog o ljubezni*: ironija (za)ljubljene Ismenodore je po besedah Maje Sunčič zaznamovan z mešanico etično-moralnih vrednot iz preteklosti in avtorjevega vsakdana. Spis je provokativen in ponuja izhodišče za razpravo o Plutarhovem imaginariju žensk, hkrati pa postavlja širše zrcalo popularne morale v avtorjevem času, zaradi česar je besedilo še posebej zanimivo za širok krog sodobnih bralcev. Okvirna tema je Ismenodorina aktivna ljubezen do najstnika Bakhona, kar je za antično pojmovanje nekaj povsem nezaslišanega in meji na razuzdanost. V dialogu tako pederasti, nasprotniki ljubezni do žensk, trdijo: "Ženski, ki pravi, da je zaljubljena, se je treba izogibati in jo prezirati, nikakor pa se z njo poročiti in utemeljiti zakona na razuzdanosti". Ljubezen do žensk silovito napadejo, jo primerjajo s prehranjevalnimi preferencami in tako Plutarhu pripravijo teren, da pripravi svojo obrambo nezaslišanega primera ženskega erosa. Ženska, ki aktivno ljubi, namesto da bi krotko in krepostno čakala doma, da kdo zaljubljeno potrka na njena vrata, po grškem prepričanju sprevrača ustaljeni red in vodi v kaos. Še hujša pa je ideja, da bi ženska finančno, po izkušnjah in tudi v erotiki dominirala nad moškim,

povsem nezaslišana ne samo v Plutarhovem času, ampak tudi danes, ko večina prisega na strpnost in celo na liberalnost. Branje Plutarhovega besedila in interpretativne študije bodo zbudili v bralcu mnoge osebne predsodke in mnogi izmed teh predsodkov bodo neposredno povezani z mizoginimi idejami dolgega trajanja, ki pa za razliko od antičnih izhajajo predvsem iz krščanskega odnosa do žensk in njihove vloge v ljubezni in družini.

Zaljubljena Ismenodora je predstavljena kot "možata" ženska, kot ženska različica erasta, zaljubljenca v dečke, ko ugrabi objekt svojega poželenja, najstnika Bakhona. Ko predstavlja Ismenodorino sledenje erotični želji in aktivnost v odnosu do pasivnega moškega, najstnika Bakhona, Plutarh omaja koncept o moški nadvladi, čeprav lahko sumimo, da gre za ironičen oziroma komičen kontekst. Napade pederastov na Ismenodorino ljubezen, ki v svoji aktivnosti oponaša moške, vendar tega zaradi anatomije ne bi smela, Plutarh izkoristi za ironiziranje pederastije. Ne norčuje se samo iz homoerotične uzrupacije ljubezni kot diskurza izključitve žensk, ampak tudi iz pederastične iniciacijske funkcije, saj trdi, da ženska lahko enakovredno opravi to funkcijo, in to celo bolje.

Na prvi pogled nas Plutarhovo strastno zagovarjanje Ismenodorinega "primerja" preseneti, saj ženska v nasprotju z dobrim okusom in navadami takratnega časa prevzame pobudo, kar je tudi po Plutarhovem mnenju povsem neprimerno. Če natančneje pogledamo predstavitev žensk v Plutarhovem korpusu, bomo videli, da Ismenodorino ravnanje kljub vsemu ni tako nezaslišano, saj je kot dobra ženska odsotna pri moški debati o svoji zadevi, hkrati pa ravno z ugrabitvijo in s težnjo, da bi se z Bakhonom poročila, pokaže željo, da se podredi, da se postavi na svoje "pravo" mesto. Kljub vzvišenim besedam in slavnostnemu tonu na koncu dialoga, ko vsi odhitijo na Ismenodorino in Bakhonovo poroko, ostaja tako kot drugje pri Plutarhu odprto vprašanje, ali je Plutarhu res uspelo pokazati, da je ljubezen do žensk enakovredna ljubezni do dečkov, in res omogočiti ženskam dostop do ljubezni in filozofije. Čeprav je njena ljubezen gonilna sila *Dialoga o ljubezni*, je Ismenodora odsotna in svoje ljubezni in širše ženske pravice do ljubezni mora braniti kot na sodišču, zato moški, "oče dialoga", vodi njo in druge zaljubljene ženske skozi labirinte ljubezni.

Plutarhovo postavljanje meje med žensko strastno erotiko znotraj zakonske zveze in razuzdanim obnašanjem prostitutk in drugih slabih žensk, ki seksualno privlačnost uporabljajo v manipulativne namene, je drseče in nikoli dokončno – kdaj in koliko ima prvo kakšno zvezo z drugim, je vprašanje konteksta in ne trdnega ter jasnega pravila. Plutarh jim daje možnost, da delujejo v korist moških in v smeri podreditve, da spoznajo in sprejmejo svojo usodo. Po Plutarhovem mnenju, pravi Sunčičeva, je retorika študij za mlade, ne za zrelega filozofa, podobno pa je tudi ljubezen predmet preučevanja za mlade. Zato se Plutarh, čeprav naj bi delo napisal v svojih zrelih letih, predstavi kot mlado-poročenec. Po plutarhovsko tako o ljubezni s Plutarhom razpravljajo samo mladi, saj je za mlade po njegovem mnenju dopustnejše, da se v bližini od ljubezni razvnetega in staljenemu bronu podobnega Plutarha vnamejo ali pa tudi prebegnejo na drugo stran. Ker je pri Plutarhu odsotna Ismenodora, glavna protagonistka in gonilna sila vsega dialoga, je Sunčičeva izvedla obrat od Plutarha (in antične prakse) in namesto Ismenodore s Plutarhom v interpretativnih študijah razpravljajo štiri avtorice Ismenodorinih let (med 30–33 let). Običajnih razpravljavcev v antičnih dialogih, tj. moških, namena ni.

Drugi postulat obrata od Plutarha, ki v *Dialogu o ljubezni* poskuša dokazati, da je ljubezen ena in ista, ko govori o ljubezni do dečkov in ljubezni do žensk, se tukaj glasi: ljubezen sploh ni ena in ista, ampak mnogotera. Obrat ni totalen in se sploh ne nanaša na primerjavo med heteroseksualno in homoseksualno ljubeznijo, kot bi razliko opredelili danes. Danes bi namreč istospolni partnerji dokazovali heteroseksualni večini, ki določa diskurz ljubezni, kar Plutarh obratno dokazuje v

svojem spisu, da je ljubezen do žensk oziroma sodobno heteroseksualna ljubezen enaka ljubezni do dečkov, češ danes ne moremo neposredno prevesti v koncept homoseksualnosti. Obrat od Plutarhove "enosti" v "mnogoterost" je opredeljen predvsem kot zanikanje ahistoričnega in nadčasovnega obravnavanja ljubezni, češ da je ljubezen vsem ljudem skupna ne glede na čas in prostor.

S tega zornega kota so v dialog s Plutarhovim *Dialogom o ljubezni* vključene tri študije, pri katerih na prvi videz ne bi mogli razbrati povezanosti s Plutarhovim spisom, razen v podrobnosti, da vse tri govorijo o ljubezni.

Nada Grošelj je napisala razpravo z naslovom "Ljubezen in Ovidij", v kateri analizira ljubezen v erotičnem "priročniku" *Umetnost ljubezni, Ljubezenskih pesmi, Metamorfozah, Žalostinkah, Pontskih pismih, Pismih junakinj in Žalostinkah*. Ovid (43 pr. n. št.–ok. 17 n. št.) je imel do erotike med moškimi in žensko neobremenjen in pozitiven odnos. Pogosto jo je obravnaval šaljivo, zavedal pa se je tudi resnejših posledic. Pri tem je bila gotovo pomemben dejavnik njegova naklonjenost do žensk, ki se kaže v pogostem poglobljanju v njihovo duševnost. V izseku njegovega opusa spet potrjuje Ovidov odnos do žensk kot splošno občutje enakopravnosti in simpatije. Analiza Ovidovega odnosa do ljubezni in do žensk predstavlja problematiko v rimskem kontekstu. Čeprav je Ovid živel pred Plutarhom in pri Plutarhu ne zasledimo njegovega vpliva, študija bralcu omogoča vpogled v priljubljeno problematiko v rimskem svetu.

Alenka Jovanovski je napisala razpravo "Kako si razlagati mistično ljubezen?", v kateri z interpretacijami mističnih konstruktov ljubezni poskuša vzpostaviti "most" med platonističnimi idejami, ki jih lahko razberemo v Plutarhovem spisu *Dialogi o ljubezni*, in povsem "neantičnimi" idejami ljubezni v mističnem diskurzu ljubezni. Opozarja, da je mistični tekst vselej bolj ali manj natančen *napotek* za hojo k "bogu" – ne pa kakšna mistifikacija. V interpretaciji med drugim na primerih iz *Visoke pesmi* pokaže, kako se dvakrat zabrišejo meje med Nevesto in Ženinom, s čimer pride do nekakšne krožne zanke oziroma do vzajemnega zrcaljenja, v katerem ni več jasno, kdo je Ženin in kdo Nevesta. Popolna Nevestina zatopljenost v oči brezimnega Ženina skratka govori o izgubi "jaza" – tistega jaza, ki je bil zaznamovan z navezanostjo.

Avtoričin prispevek s predstavitev temeljnih konceptov mistične ljubezni omogoča bralcu paralelno branje Plutarhovitih konceptov o božanskih močeh Erosa, tudi v funkciji Erosa mistagoga in njegove vloge v zlivanju moža in žene v eno s filozofskim erosom, in mu da možnost razpoznavanja razlik v konceptualizaciji Plutarhove in mistične ljubezni.

Vanessa Matajč v študiji "Podoba ljubezni – podoba ženske v romantični literaturi E. T. A. Hoffmana" predstavi povezavo romantičnega konstrakta in ženske. Po-

kaže, da so ženski liki ključni liki v (Hoffmannovi) tematizaciji romantičnega subjekta, kakršnega vzpostavlja filozofija zgodnje nemške romantike, predvsem filozofija Johanna Gottlieba Fichteja. Pri opisu teh ženskih likov in njihove ljubezenske vloge za tematizacijo romantičnega subjekta bo (Hoffmannova) literatura prevzela vlogo zgodovinskega dokumenta. Podoba ženske v Hoffmannovi romantični literaturi je meščanska, vendar ta literatura natančno izraža notranjo diferenciacijo, ki se je začela dogajati meščanstvu okoli leta 1800, torej z nastopom romantike. Podoba ženske v romantični, Hoffmannovi poznoromantični literaturi je torej (v dveh pogledih) dvoobrazna, pri čemer je med obema obrazoma nenehna in nerešljiva napetost. V besedilu interpretira to dvoobraznost in notranjo napetost, ki je sicer tudi značilnost (zlasti) Hoffmannove romantične litera-

ture in Schleglove teorije romantične literature. Podobo Hoffmannove romantične ljubezni in ženske opredeli kot razložljivo šele iz romantičnega razumevanja literature oziroma umetnosti nasploh, slednja je razložljiva šele iz romantičnega razumevanja subjekta. Spis pomembno prispeva k razumevanju Plutarhovega *Dialoga o ljubezni* in zaljubljenke Ismenodore, lika, ki se zelo razlikuje in v bistvu nima nič skupnega s tipologijo romantične ljubezni, kot so nekateri interpreti zmotno razlagali. Interpretativne študije tako tvorijo celoto, ki v stilu Plutarhovih spisov krožno vodi nazaj na začetek, k ponovnemu branju avtorjevega besedila.

Lahko sklenemo, da Plutarhov *Dialog o ljubezni* drži ogledalo tudi naši konvenciji o tem, kaj je ljubezen.

Karmen Medica